

GRÓF TELEKI SÁNDORNÉ: TÁRSASÁGI ÉLET MAGYARORSZÁGON

zon a hosszú úton, amelyet a magyar társasélet a régi „multságoktól” a mai „összejöveletekig” megtett; azon a hosszú úton, amely a kastélytól a villáig, a lakodalomtól a gratulációig, a medvehajtástól a golf játékig vezetett, három történelmi évszám mérföldköve emelkedik ki: 1848, 1867 és 1914. E három nagy évszám mögött egyetlen csillogó kaleidoszkóp zárja össze a messze múltat, s a mai szem már csak finoman kidolgozott irodalmi és képzőművészeti miniatűrök meseszerű hangulatán át sejtheti meg a régi magyar mulatozások hatalmas arányait. A híres magyar vendégszeretnek e tombolási időszakából, elmúlt századok társasági felszínéről furcsa és hihetetlen emlékek maradtak reánk: gyönyörű medvehajtások, az erdélyi fejedelmek udvarában hetekig tartó névnap-i ünnepségek, óriási lakomák, komor halotti torok emlékei. Ma, amikor három napig tartó falusi lakodalmakról a lapok is megemlékeznek, szinte valószínűtlenül hangzik, hogy a régi nagy lakodalmak eltartottak több hétig is. Ezeknek a gigászi ünnepségeknek a kulminációs példája volt Thurzó György lakodalma, ahol a régi krónikák szerint a többszáz főből álló vendégsereg teljes kilenc hónapig maradt együtt és csak akkor vett búcsút a fiatal pártól, amikor már megvolt a – keresztelő-multság is. Sokezer gyertya égett csonkra a halottak ravatalánál, mert az volt az illendőség, hogy tizenhat-harminc napig hagyják temetetlenül a halottat, amíg a messzi utakról mindenki megérkezik a nagy halotti torra és mindenki meglátja a ravatalon.

A javuló utakkal, a könnyebb közlekedéssel együtt járt azután a XIX. század elején, hogy a régi hosszúlejárátú magyar multságok lassan szelídülni kezdtek, az óriás „traktamentumok” egészségesen letompultak, s a magyar vendégszeretet kezdett engedni valamit a magára vállalt és vendégeire* erőszakolt túlzásokból. A múlt század nyolcvanas éveinek békés és nyugodt atmoszférájában a társadalmi élet a megkötött „alkalmak” tradícióiból kibontakozva, féligmeddig önállósította magát s a lassan beáramló európai divatok hatása alatt – az új charme-mal vegyítve a régi kedélyességét, – kezdte lerakni a mai társasélet alapjait. De még előbb, a múlt század első felében, mely nemcsak Magyarország fénykora, de a magyar társasági élet fénykora is volt, mert azok vitték benne a főszerepet, akik első helyen harcoltak a magyar kultúráért, akik éppoly kiváló emberek voltak a magánéletben, mint amilyen mély gondolkodókként nőttek halhatatlanná s akiknek tehetsége összhangban volt a karakterrel. Lelki kifejllesztésre időt adó és időt adható kor volt ez s a lassan szétáradó kultúra bájos, poétikus elite-multságokra enyhítette a régi zajos mulatozásokat. Kedves, finom ünnepekké lettek a lakodalmak; a híres badacsonyi szüreteken találkozott a minden vidékről összejött fiatalság, s ilyenkor a vidám hangulatban megengedett még a 30-35 éves „mamáknak” is táncolni egy-két csöndeskelassú tour-t a fiatalok megbocsátó nevetgélése közben. A disznóölés és a névnap már materiálisabb multság volt, bár a méreteken itt is tompított a haladó idő, de a multság főcélja mégse a hangulat volt, hanem az evés. Hús-harminc fogásos ebédek és vacsorák nem voltak szokatlannak ezeknél a két-három napig tartó disznótoroknál és ilyenkor a lelkiismeretesen kíváncsi vendégek között szokásban volt, hogy minden fogásnál kis kenyérgalacsint gyúrtak és letették a tányér mellé, hogy a végén pontosan tudják, hány tál étel került az asztalra. A harmincadik galacsinnál viszketni kezdett az ujjuk, s ennek a viszketésnek a bejelentése győzte csak a házigazdákat, hogy nem maradt éhen a vendégsereg. Egy ilyen harmincfogásos „traktamentum” alkalmával valaki mégis megkockáztatta azt a kijelentést, hogy az asztalon felhalmozott enni-valókat tízszer ennyi vendég se bírná egy este elfogyasztani, mire a házigazda a régi magyar urak mosolyával kedvesen és magyarázóan csinált egy elutasító kézmozdulatot, mondván: „szeretek így csinálni...”

Ebbe a derűs és nagyobb konfliktusok nélkül zajló társadalmi életbe, amely egy szinten és barátságban tartotta a nemességet és főnemességet, belerobbantak a negyvennyolcas idők. 1848 előtt a nemesség és főnemesség között alig volt elválasztó vonal. Hasonlók voltak életcéljaik. Hasonló az életfelfogás és az életmód. Azonos a nevelés, kedvtelés, eszmekör, ráadásul: nagyon gyakori a szoros rokon kötelék is, ami mind, mind csak mélyítette közöttük az összetartozás érzését. Ám 1848-tól kezdve, az a

tény, hogy a főnemesség megmaradt a tradíciójánál, a nemesség ellenben – önszántából – lemondott előjogairól, lassan-lassan eltávolította őket egymástól. Nem tudatos akaráson múlt ez, de természetszerűen fejlődött – vagyoni viszonyaik elkülönüléséből. A főnemes megmaradt latifundistának, míg a nemes – sok lelki vergődés árán, – belátta, hogy kenyérkereső pályák után kell néznie. Ez az új beállítást előítéletessé, elfogulttá tette e két államalkotó osztályt egymással szemben. A nemes lány, bár ugyanolyan nevelést kapott, mint az arisztokrata leánya, mégis az új generáció erős különbözősége folytán gyérült a nemes-főnemes összeházasodás. Az eltávolodás természetes következményeként a nemesség idegenkedő, érzékeny, könnyen sértődő lett s a nemes lány maga se akart főnemeshez férjhezmenni, mert félt, hogy az új családban mellőzések érik. Ez az erős elidegenedés szinte patalógikus érzékenységi és elfogultsági tüneteket produkált a nemesség között s ez az elfogultság a főnemességre sem maradt hatástalan.

A kiegyezés, a koronázási ünnepségek s a nagy nemzeti megnyugvás megint felébresztette egy időre az összetartozóság érzését a két testvér-kaszt között: a nagy örömben, ünnepségek, bálók felszabadultan vidám hangulatában elnémult minden viszálykodás. A húszéves fagy felengedett s úgy látszott, hogy a hosszú harag csak arra volt jó, hogy édesebb legyen a kibékülés. De nem így történt. A nemzeti öröm első mámorai után újra bekövetkezett a két felső társadalmi osztály között a szakadás és ettől fogva azután már egyáltalában nem tudták megtalálni egymást. S mialatt a társadalom felső rétegei között folyt a háborúság és nőtt az elhidegülés, a középosztály társasélete békés-pletykás-derűs mederben folyt tovább. A XIX. század elején a lányok németül tanultak, spinét mellett álmodoztak, kézimunkáztak az ablak előtt, fodros moll-ruhácskákban táncoltak a majálisokon és alapvető különbség nem volt a művelt polgári középosztály és a nemesség lányainak neveltetése között. Legfeljebb talán annyi, hogy a nemes családok leányai kicsit beszéltek franciául is és jobban értettek a kézimunkák művészetéhez, hogy irányítani tudják a körülöttük dolgozó „fráj”-ok működését. De egyben megegyezett arisztokrata, nemes és polgári leánynevelés, még pedig abban, hogy mindegyik lány kitűnő gazdasszony lett. Erre az időre esik a „fürdőzés” divatjának erős fellendülése is s bár akkor még ismeretlen volt a Tart pour l'art nyaralás, a híres magyar gyógyfürdőknön, Hévizén, Bikszádon s az új Balatonfüreden a beteges mamák már leányaikkal jelentek meg, mert mit lehetett tudni, hátha más beteges mamák elhozzák házasulandó fiukat... Strandról persze még nyakas fürdőruhákban se lehetett szó; a mamák fedett és elzárt fürdőkben üldögéltek a gyógyvízben nyakig, s a fiatalság szépen felöltözködve sétált a vízparton s déli térzenénél. A Tátra és egyáltalán a hegyes vidékek gyógyító levegője és csodálatos

panorámája sokáig felfedezetlen, vagy inkább el nem ismert kincs volt Magyarországon s érdekes, hogy például Petőfi, aki a legfogékonyabb volt új szépségek, új benyomások iránt, egyszer Késmárkon járva, fel se ment panorámát nézni, hegyekben gyönyörködni egyetlen magaslatra sem, s akkori verseiben szinte borzadva ír a komor és idegen csúcsokról. A főváros mai társaséletében a minden „alkalomtól” független, könnyed és takarékosabb öt órás teáé lett a főszerep. Érdekes megfigyelni, hogy ma is mennyire szembetűnő a különbség egy mágnásasszony fogadónapja és egy „gentry” vagy előkelő polgári ház „jour”-ja között. A gentry és polgári családoknál ugyanis roskadozik a hatalmas ebédlőasztal a rengeteg ennivaló súlya alatt s az öt órára szóló meghívó dacára csak hét óra tájban kezdenek gyülekezni a vendégek. Ha a társadalmi viszonyokkal nem ismerős idegen ilyen tapasztalatok után a legközelebbi, arisztokrata háztól érkező meghívóra már megfelelő jóévtággal és este hétkor jelenne meg, kellemetlen kettős csalódásban lenne része, mert ezeken a helyeken a félhatkor érkező vendéget már „miért késtél el” kérdéssel fogadják s az ebédlőasztal egyáltalában nem roskadozik, de még az inasnak sem kell nagy erőt kifejteni, hogy a két, – könnyű teasüteménnyel, vagy apró szendvicsekkel ellátott, – ezüsttálcát tartani tudja, ami igazán nem esik a kedélyesség kárára, – sőt!

A nemzeti szokásokat a magyar társaséletben kezdi letörni az európai beidegzettség. Demokratizálódik a társasélet, s a nehéz gazdasági viszonyok kényszerítő, átalakító hatása alatt lassan jobb útra tér a régi keserű gesztus, amely már csak abban találta örömét, hogy szépen verje el a megmaradt vagyont. Ezt a híres magyar művészetet kiszorította az új művészet, amellyel ma azon dolgozik az ember, hogy mentse amit lehet. 1929-ről datálva nehezen volna elhihető az a történet, amely egy tönkrement magyar főúrról szól s elmondja, hogy amikor ez a magyar mágnás egy fillér nélkül a zsebében utoljára ment végig az aznap átadott ősi kastély udvarán, az őt udvariasan kikísérő új tulajdonosnak arra a kérésére, hogy vigyen el magával bármit, amit akar, bement az üvegházba, letépett egy fehér gardéniát és azt gomblyukába tűzve meghajolt: „köszönöm”.

Demokratizálódik a társasélet, és ami érdekes: sokkal intenzívebb kapcsolat alakul ki az arisztokrácia és plutokrácia között, mint amilyen a nemesség és főnemesség között kialakult. Oda fejlődik a dolog, hogy a jövőben a plutokrácia beházasodásai, egyesülése a főnemességgel szorosabb és bensőbb lesz, mint a két nemesség viszonya egymással. Különösen sok most az arisztokrata-plutokrata összeházasodás, amelyeket ma már nem lehet pusztán kölcsönös érdekekkel megmagyarázni, hanem sokkal inkább az azonos neveléssel, az európai szellem egyforma befolyásával, az egyforma ízléssel; az új generáció lelki eszperantójával, amellyel

könnyebben értik meg egymást, mint a más-más légkörben nevelkedett fiatalok. Viszont a nemes családok leányai, akiket kenyérkereső munkára szorított a gazdasági helyzet és legtöbbször olyan kenyérkereső munkára, amely nem kíván meg hosszú és drága tanulmányokat, éppen e munkájuk révén kapnak plutokrata férjet, mert az együtt eltöltött hivatalos órák, a titkárnői, munkatársi viszonylat könnyebb és természetesebb alkalom a megszokásra és szeretetre, mint régen a két különböző kaszt közötti feszélyezett társas érintkezés.

Miután a fővárosi, – már teljesen európai keretek között lezajló, - estélyek és bálók is csökkennek, a vidéken is kezdik felváltani a „nagyszabású” multságokat a szerényebb igényű tennisz- és bridge-zsúrok. Már nincs szükség három banda cigányra, hogy a fiatalság kitáncolhassa magát, mert a kis ütigramofon éppúgy elszórakoztatja a terrazon bridgelő társaságot, mint amilyen készségesen és változatosan szolgálja ki a táncoló fiatalokat. De azért igen éles kontraszt érzik meg még mindig a vidéki és fővárosi társasélet között. A fővárosi ember bizonyos fokig túltette magát a bajokon, élénkebb kontaktust tart fenn a külfölddel, sokfelé lát és a maga életéből kifelé nézni próbál, míg a vidék beleássa magát a bajaiba s a társaséletében se bírja levetkőzni azt a bizonytalanságot, amely ránehezedett az életére. A társasélet mindig megkívánta a tegnapi rossz emlék és a holnap gondok kikapcsolását, s csak a legszorosabb „jelen”-t, a minden másról megfeledkező s éppen a társaséletben élő pillanatnyi jó jelent követeli meg, de a mai magyar vidéken a „mi lesz?” megrontja a „mi van?” nemtörődő örömét. A magyar vidéket nyomja, sorvasztja ezer baj, köztük elsősorban a földreform s a vidék attól fél, hogy ez még csak első fenyegető hírnöke egy ennél is rosszabb jövőnek. Nincsenek nagy céljai többé a vidéki embernek, nem bízik a holnapban s ezzel a bizonytalan rosszérzéssel megkeseríti a ma-adott apró örömeiket is. „Mi nem olvasunk már könyvet”, – mondta elhárítóan egy vidéki nemes úriasszony társaságban, ahol egy új irodalmi szenzációt vitattak meg s ezt a szomorú kijelentést nem egy vidéki „nagyház”-ban hallottam már. A könyvet mindig luxusnak tartották vidéken, de *megengedhető* luxusnak s alkalomadtán némi dicsekvő hangárnyalattal beszéltek róla. Az idők folyamán sok minden luxus vált életszükségletté, régen fényűzési cikként kezelt dolgok váltak természetes használati tárgyakká, de ebben a folyamatban a vidék megállt ott, ahol berendezte a fürdőszobáját és villanyvilágítását, de a könyvbeszerzést (bár nem szűnt meg vágyakozása e téren is versenyt tartani a külfölddel) mégis „jobb időkre” hagyja, amikor ismét megengedhető lesz ez a „fényűzése”.

A legkülönfélébb olcsó sportok beözönlése a külföldről s megint csak a földreform kezdi kiszorítani a magyar vidéken a lovaglás sportját. Drága luxus lett a remek magyar ló s a híres vidéki istállók ritkulnak,

gyérülnek egyre jobban. Hol vannak a hatalmas birtokok, amelyeken egy-két órán át galoppozhatott a maga földjén a vidéki nemeskisasszony? Rövid út után már idegen területen jár ma s a reggeli friss passzióért fizetheti a drága kártérítést.

Úgy a fővárosi, mint a vidéki nagy bálók fölött egyre szélesebben terjeszti szét szárnyait a jótékonyság, tradíció nőtt, új kultúrák által szívesen fogadott régi jellege ennek a ritkuló mulatságnak. Természetesen ma is az asszonyok járnak elől a legtöbb jótékony célú bálók, ünnepek rendezésénél, mint ahogy a magyar asszonyok kezdeményezték a régi hasonló célú ünnepeket is. Emlékezetes még az az óriási arányú ünnepség, amelyet a Margitszigeten a szegedi árvíz károsultjai javára rendezett a magyar nőtársadalom, s voltak idők, mikor szív és pénz akadt arra is, hogy a messzinai katasztrófa után jótékony célú ünnepélyt rendezzenek Magyarországon. A század elején két magyar grófnő, Csáky Albinné és Pejacsevich Katinka alapították meg a főnemesi nőtársadalom kulturális életének első szervezett találkozási helyét, a Mübarátok Körét, s ez volt az első fecskéje Magyarországon a most már folyton szaporodó női kulturális szervezeteknek. Ezekről szólva, a legnagyobb nagyrabecsüléssel kell meghajtanunk a zászlót a mai magyar nőtársadalom legnagyobb alakja: Apponyi Albertné grófné előtt, aki teljes szívvel-lélekkel áll minden kulturális nőmozgalom mellé és egy gárdába vonta össze a magyar női társadalmi alakulásokat, az Angliából kiindult Nemzetközi Női Szövetség keretében, amelynek tevékeny és mindenre gondoló magyarországi elnökösszonya.

•

Bizonyos, hogy annak a különös valaminek, amelyet Voltaire óta *une chose superflue mais nécessaire*-nek neveznek, az utolsó húsz esztendőben sok és erős ellensége akadt. A felületes szemlélő csakugyan azt hihetné, hogy a demokrácia, amely az előjogoknak par excellence ellensége, megveti és túlhaladja a társasági formaságokat. De ne felejtsük el, hogy a német Gesellschaft, a francia société, az angol society és az olasz società nemcsak *társaságot*, hanem – *társadalmat* is jelent. Már pedig a demokrácia sarkalatos elve a társadalom, illetőleg a társadalmi élet harmonikus kiépítése... A demokrácia, – különösen a fiatal demokráciák, mint például a német, – a politikai intézmények megszilárdulása után bizony éppúgy megcsinálja a maga „köztársasági etikett”-jét, mint ahogyan Napoleon átvette a spanyol etikettet. Mert a lényeg örök, bármint változnak is a formák.

